

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р **Светослав Михайлов Живков**,

доцент в Историческия факултет на

Софийския университет „Св. Климент Охридски“,

На дисертационния труд на **Мария Сашкова Вълкова** на тема: **„Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“**, за присъждане на образователната и научна степен **доктор** в професионално направление 2.2 История и археология, История на България – Нова българска история (1878 – 1944)

Встъпление. Назначен съм със Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ № РД-38-105 / 24. 02. 2023 г. на основание чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав в Република България за член на научно жури по защитата на докторска дисертация на Мария Вълкова, редовен докторант в Историческия факултет на същия университет. В това си качество представям следната рецензия.

Данни за докторанта. Мария Сашкова Вълкова е български гражданин. Родена е във Враца. Средното си образование завършва в Профилирана езикова гимназия „Йоан Екзарх“ в родния си град. През 2017 г. се дипломира като бакалавър по История и география в Историческия факултет на Софийския университет. Следва придобиване на магистърска степен по Географски информационни системи и картография в Геолого-географския факултет на същия университет. В периода 2017 – 2020 г.

Вълкова е учител по история и по география в Частно основно училище „Куест“, София. От 2020 г. и към момента докторантът преподава география в Националната природо-математическа гимназия „Акад. Любомир Чакалов“ в София. Колегата владее испански и английски език и базови компютърни умения. Разполага със сертификат за екскурзовод. Професионалният опит на Вълкова в комбинация с интердисциплинарния характер на нейното образование са предпоставки за успешен докторат и за реализация в сферата на науката.

Данни за докторантурата. През 2019 г., след конкурс, Мария Вълкова е зачислена за редовен докторант към Катедрата по История на България на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. За тема на нейната дисертация беше утвърдено заглавието „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“. В хода на докторантурата си Вълкова положи успешно задължителните изпити по специалността и по чужд (английски) език. Три нейни статии бяха публикувани. Колегата Вълкова се показва като отговорен и дисциплиниран докторант и млад учен с потенциал за развитие.

Актуалност на темата: Андрей Тошев е известен български общественик – дипломат в продължение на близо 20 години и министър-председател в навечерието на Втората световна война. Към момента липсват каквито и да е задълбочени научни изследвания, посветени на неговата личност и на ролята му в българската политика и обществен живот, или, както дисертантът отбелязва в увода, „не изглежда тази личност да е представлявала особен интерес за изследователите и съвременниците“. Този вакуум сам по себе си предопределя актуалността на темата.

Данни за дисертационния труд и автореферата. Дисертацията на Мария Вълкова е на тема: „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“. Тя е в общ обем 375 стандартни страници и включва увод, три глави (общо 10 параграфа), заключение и библиография. Още заглавието

подказва, че трудът представлява биография с обект на изследване – българският общественик Андрей Тошев. В увода Вълкова мотивира успешно своя избор и набелязва пет задачи на изследването. Даден е и необходимият извороведчески преглед и историографски обзор.

Първа глава (с четири параграфа), озаглавена „От Стара Загора до Атина“ изследва ранните години на Тошев и първите му постове в българския дипломатически корпус до 1908 г. Първият параграф се отнася до ранните години на Тошев. Наративът тук е базиран основно на личните му спомени и като цяло е лаконичен, но за това има обективна причина – липсата на информация. Все пак, представени са факти от детството на Тошев, обучението му в Одрин, Женева и Брюксел, преподавателската му дейност в Солун и научните му занимания в сферата на ботаниката. Втори параграф проследява дейността на Тошев в качеството му на търговски агент в Битоля. Още в началото на изложението Вълкова демонстрира познания на контекста. Тя дава нужната характеристика на института на търговските агенти в българската дипломация, демонстрира познания относно последиците от Илинденско-Преображенското въстание, характера на реформените планове, засягащи Македония (Виенски, Мюрцщегски), българо-турския договор от 1904 г., българо-гръцката борба за влияние в Македония и пр. Вълкова представя в детайли и анализира докладите на Тошев в качеството му на търговски агент и по този начин разкрива важни детайли в следните насоки: 1. Личните виждания на Тошев по македонския въпрос и каква трябва да е българската политика по него; 2. Конкретните действия на Тошев в защита на българските интереси в Македония; 3. Институцията на търговския агент като лост на българската дипломация. Вълкова демонстрира нужната „дистанцираност“ от обекта на изследване и критичност към източниците и на няколко места аргументирано подлага под съмнение Тошеви твърдения. Втори параграф разглежда Тошев като

дипломатически агент в черногорската столица Цетине. В него Вълкова прави обзор българско-черногорските отношения изобщо, но също така информира читателя за вижданията на Тошев за главните политически проблеми в малката балканска държавица и сложните ѝ взаимоотношения със Сърбия и Италия. Третият параграф е посветен на Тошев в качеството му на дипломатически агент в Атина. Тук, на база представяне и анализ на неговите доклади до българското външно министерство, Вълкова посочва вижданията на Тошев по македонския въпрос и най-вече – причините, поради които България не трябва да отстъпва от позицията си за недежеж на Македония.

Втора глава, със заглавие „От Независимостта до войните за национално обединение“, обхваща дипломатическата дейност на Тошев от 1908 до 1918 г. Фокусът в нея попада в първия параграф, изследващ мисията му, като дипломатически агент и пълномощен министър, в Белград. На престоя му в сръбската столица е посветена близо 1/3 от наратива на труда. В изследването си Вълкова акцентира върху вижданията на Тошев за българо-сръбските отношения и македонския въпрос, конкретните му стъпки за превентиване сръбската пропаганда в Македония, поведението на Белград към обявяването на Българската независимост, отношенията на Сърбия с великите сили. Важна част от параграфа е посветена на българската дипломация в навечерието и в хода на Балканските войни. Акцентът тук попада върху дипломатическата подготовка на Първата балканска война, българо-сръбските отношения в хода на бойните действия и балканските взаимоотношения в навечерието на Междусъюзническата война. Вълкова подчертава непримиримите позиции на Тошев по отношение на сръбските претенции в Македония, склонността му към отстъпки спрямо Гърция и дезавуирането му от страна на българското

правителство при преговорния процес около оформянето на Балканския съюз.

Вторият параграф (на втора глава) е посветен на мисията на Тошев в Цариград. Тук авторът проследява ролята на Тошев в качеството му на български делегат при мирните преговори в османската столица през септември 1913 г., действията му като български пълномощен министър там, притесненията му от евентуален българо-турски съюз с антигръцка насоченост и най-вече последователната му позиция за поддържане на неутралитет в избухналата през юли 1914 г. Първа световна война и евентуално включване на България в нея на възможно най-късен етап. Последният параграф от главата е посветен на пребиваването на Тошев във Виена и Берн. Докторантът представя вижданията и действията на Тошев в контекста на преговорите за включване на България в Голямата война и българската дипломация по време на световния конфликт. Подчертава се лоялността на българския дипломат към правителството, въпреки факта, че личните му разбирания влизат в разрез с официално възприетия курс. Значително място се отделя и на взаимоотношенията на България с нейните съюзници и вижданията на Тошев спрямо споровете с Турция (Маришкия въпрос) и Германия (Добруджанския въпрос).

Трета глава е посветена на кариерата на Тошев след Първата световна война. Съвсем естествено фокусът попада върху неговото правителство от 1935 г. – обстоятелствата около формирането на кабинета, неговата вътрешна и стопанска политика. Наративът за битието на Тошев в периода 1919 – 1935 г. е далеч по-къс, но, както признава авторката, „податките за този период са сравнително оскъдни“. Все пак, Вълкова откроява участието на Тошев в българо-албанските преговори от 1932 г. и в семинарите под егидата на Балканската конференция през 1933 г. В

последния параграф авторът представя научната и публицистична дейност на българския дипломат след Първата световна война.

Множество са положителните моменти в дисертацията. Вълкова демонстрира знания и разбиране за проблемите на българската дипломация и международната политика от първите две десетилетия на XX век – македонският въпрос, взаимоотношенията между балканските държави, българската независимост, дипломатическата подготовка на Балканските войни и техният ход, включването на България и участието ѝ в Първата световна война, отношенията между страните членки на Четворния съюз, вътрешнополитическата ситуация в Черна Гора, Сърбия, Австро-Унгария. Както беше отбелязано, досега липсват задълбочени биографии, посветени на Андрей Тошев. В този смисъл изследването на Вълкова запълва ниша в българската наука. Докторантът демонстрира задълбочени познания върху вижданията и дейността на Тошев като български дипломат. Погледът на Вълкова към източниците е критически. Изворите са коректно цитирани и анализирани. В повечето случаи изводите на автора са солидно аргументирани. Изключително детайлен и стойностен е наративът относно управлението на кабинета на Тошев. Дисертацията и в това отношение запълва ниша в историческата наука.

Трудът е написан грамотно, в ясен и същевременно академичен стил. Цитирането и оформлението на библиографията следват академичните стандарти. Текстът е оригинален, авторов. Не се забелязва каквото и да е плагиатство. Дисертацията е преминала успешно през университетската проверка. Авторефератът отговаря в структурно и съдържателно отношение на академичните стандарти. В него Вълкова посочва целите и задачите на дисертацията, прави кратък историографски обзор и резюмира съдържанието на отделните глави.

Разбира се, към толкова обемна работа неминуеми са и някои забележки. Някои квалификации от типа „популистски експеримент“ (по отношение на Гюмюрджинската република) не са стилово издържани. В стремежа си да демонстрира познания относно българската политика на места Вълкова навлиза в детайли за събития, които са общоизвестни и не се отнасят пряко до личността на Тошев (политиката на деветнадесетомайците, хода на Междусъюзническата война). Авторката се солидаризира с възгледите на Тошев за поддържане на българския неутралитет и за влизане в Първата световна война „в последния момент“. Тук възниква въпросът до каква степен подобна тактика би гарантирала реализиране на т.нар. българския национален идеал. На места се забелязва непосредствено индексирание на бележки под линия.

Участия в научни конференции и научни публикации. През 2016 г., още като студент в бакалавърската степен Мария Вълкова се включи в ежегодната научна конференция, организирана от Регионалния исторически музей в Кюстендил. Впоследствие колегата взе участие в студентските и докторантските четения, организирани от Софийския университет и Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Вълкова прилага три статии. Две от тях – „Ранни години на Андрей Тошев“ и „Андрей Тошев като български пълномощен министър в Атина и македонският въпрос“ – са публикувани през 2020 и 2021 г. в електронното списание „Анамнеза“. Третата е част от сборника с материали от конференция във Великотърновския университет. И трите са посветени на Андрей Тошев. Съдържанието им е имплементирано в дисертацията на докторантката.

Заключение. Мария Вълкова покрива минималните национални изисквания, зададени от законодателството на Република България, за успешен завършек на нейния докторат. Дисертационният ѝ труд

представлява пълноценно научно изследване с приносен за историческата наука характер. Заявявам, че ще гласувам „за“ присъждане научната и образователна степен „доктор“ на Мария Вълкова.

София, 19 май 2023 г.

доц. д-р Светослав Живков